

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 19. marca 1856.

Vodník vinorejcov *).

Pervo poglavje.

Od poglavitnih pogojev vinoreje.

Podnebje, kraj, vreme, zemlja, tertne plemena in obdelovanje vinogradov so poglavitne reči vinorejstva. Od teh bomo tedaj naj prvo govorili.

Podnebje.

Naj več je na tem ležeče, kakošno je podnebje tistega kraja, kjer so vinogradi: je li gorko ondi ali merzlo, suho ali mokro.

Da je vino dobro in se lahko prodaja, mora imeti malo kisline pa veliko vinskega cveta. Da pa je tako, mora grojzdje popolnoma dozoreti.

Čeravno kateri kraj sam po sebi ni dosti gorák, se zamore pomanjkanje gorkote nadomestiti nekoliko s tem, da se za nograd izbere primerna zemlja, primerna lega, primerno tertno pleme, in da se prav obdeluje. Kremenasta in pešena zemlja, ki leži na stermi gorici proti poldné, zamore nekoliko nadomestiti to, kar ima kraj sam po sebi premalo gorkote.

Če je podnebje vinskega kraja preveč vlažno (mokrotno), zadržuje zorenje grojzdja. Na drugem mestu bom nasvetoval, kako se dá temu nekoliko v okom priti.

V nekterih krajih rada toča bíje, v družih spomladi zmerzuje, v družih je veliko megle in rôse, ktera v nekterih legah nogradov grojzdju v tem škoduje, da potem rado odpada.

Da v nekterih krajih večkrat kakor v družih toča bíje, so že posebne okoljšine tistega kraja take, da se v njih raje toča vsuje kakor v družih. Asekuracija proti toči kakor proti ognju je naj gotovši pomoček zoper tako škodo. Malo krajev je, kjer toča tako pogostoma razsaja kakor na Štajarskem. Asekuracije zatega voljo celó nočejo v zavarovanje vzeti štajarskih vinorejcov. Kdor tedaj ni po asekuraciji proti toči zavarovan, naj storí tole, da tertó saj bolj obvaruje toče: naj nograd gósto zasadí s tertami, naj tertó vsadí postrani proti tistemu kraju, od kodar toča navadno pride, naj na vunani strani jih priveže na široke kole in naj jim veršicev ne odrezuje ob vélikem Šmarnu, ampak še po malem Šmarnu. Ti pripomočki saj nekoliko škode odvernejo.

*) „Der Führer für Weingartenbesitzer“. Ein Auszug aus dem Werke „Guide du Propriétaire de Vigne par M. du Puits de Maconex“. Bordeaux 1850. Mit Erläuterungen und Anmerkungen von Dr. F. X. Hlubek. Herausgegeben vom Präsidium der k. k. stey. L. W. Gesellschaft. Graz 1856“. Tako se glasé bukvice, od kterih so svetli nadvojvoda Joan 3 iztise tudi krajnski kmetijski družbi po našem namestovavcu v Gradcu gosp. J. Wagner-u poslati blagovolili. Za povzdigo vsih razdelkov zemljedelstva vseskozi skerbní gospod nadvojvoda so gori imenovane francozke bukve vinorejstva, ki tam stanuje, kjer mnogóislani Bordočan raste, v nemški jezik zato predstaviti ukazali, da bi mnogo dobrih naukóv, ki jih te bukvice zapopadajo, tudi po naših vinskih deželah razširili; gospod prof. Hlubek pa je v razjasnjenje marsiktere reči dostavke spisal. Da bojo tudi naši Slovenci teh naukóv deležni, bomo poglavniši reči podali v „Novicah“. Vred.

Čeravno se pomladanski mraz povsod čuti in iz občnih vzrokov izvira, se po krajnih razmerah in s pridnostjo ljudi vendar nekoliko odverniti zamore, zato pomladanskega mraza ne moremo prav za prav prištevati krajnim uimam. Kjer so visoke gore in gojzdi in velike mirne vodé blizo, — ali kjer nizke doline obdajajo snežniki ali gojzdnate gore: tam naj bolj škoduje pomladanski mraz.

V nizkih dolinah, ki so v zavetji, je rôse včasih toliko, da je vse mokro, kakor da bi bilo deževalo bilo, ali pa se v taci dolinah pogostoma vzdiguje lahka megla, ktera se ob sončnem izhodu čez gorice vleče. Ako v takih okoljšinah le sama sončna gorkota razdelí in odpravi rôso in meglo, zadene velika škoda nograđe. Ako sončni žarki nagloma obsejejo rastline, ktere rôsa ali slana pokriva, je to naj poglavniši vzrok paleža, in obilnih tistih rujavih lis in marog, ki jih nahajamo na perji.

Vreme.

Vreme se spreminja po letnih časih; letni časi pa so v ravno tistem kraju enkrat taki, drugikrat drugačni, tako, da se njih premeni ne morejo pripisovati podnebjú tega ali unega kraja; v ravno tistem kraju je včasih pomlad gorka in suha, drugikrat merzla in mokra. Človek ne more nič zoper to.

Če dolgo in zlo dežuje, je tertí to, dokler raste, zlo škodljivo. V nogradih, kjer je zemlja taka, da ne spuša rada mokrote skozi, boleha potem tertá spomladi; v vsih krajih pa, kjer zlo dežuje takrat, kadar tertá cvetè, se izreja le malo grojzdja. Če dolgo dežuje, kadar grojzdje zori, je grojzdje slabeje in rado gnije. To napravi vinorejce, da dostikrat prezgodaj tergajo (berejo) in le slabo vino pridelajo.

Pa tudi suša škoduje, ako terpi do jeseni. Jagodice le malo zarašajo, koža prihaja debela in terda in napol manj se pridela včasih vina. Od druge strani pa suša boljša vino, da ima več farbe in več vinskega cveta (alkohola), manj pa kisline.

Za tertó naj bolje vreme je tole: Kadar cvetè, naj bo precej gorko, poredkoma naj pride pohleven dež. Gorkota dela, da jagodice hitro in lahko rastejo, pohleven dež pa napravlja, da le po malem jagod odpada, in to je ravno prav, da se tertá znebí malopridnega ploda, tiste jagode pa, ktere ostanejo, se bolj popolnoma izrasejo. Če je gorko in če pred tergatvo včasih pohleven dežek porosí grojzdje, se z mehčajo sicer jagode lepo, pa njih sok se vendar ne ovodení; vina se pridela dosti in dobrega, ne terdega, ampak tacega, ki se dá pred piti, je lepe farbe in žlahnega duha. Takošno vreme je noter do terganja (bendime) dobro, posebno pa takrat, kadar se čas tergatve bliža. Take letine narejajo žladne vina. (Dalje sledí.)

Kako divji kostanj za živino rabiti.

Žalostna resnica je, da tisuč in tisuč vagánov dívjega kostanja v našem cesarstvu vsako leto pod zlo gré, namesto da bi se porabil za to ali uno. Čeravno je že do dobrega poterjeno, da divji kostanj je prav dobra živinska klaja, se vendar v jeseni še marsikter vertnar jezí, kako bo ta nadležni sad iz verta spravil! Drugod ga pusté ležati po tleh

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 26. marca 1856.

Vodnik vinorejcov.

(Dalje.)

Poveršna zemlja za nograđe.

Naj več med vsim je ležeče na zemlji.

Med zemljo in zemljo za nograđe je pa ta velik razloček, da nektera zemlja je zlo rodovitna, to je, da se na nji pridela veliko vina, — na nekteri pa se ga pridela manj, pa to je posebno dobro in žlahno.

Kar se tiče rodovitnosti zemlje za vino, je tista naj boljša, v kateri je prava primera perstí (črne sperstine), ilovce, peska in apna. Res je, da ne raste nikjer nič, če ni zemlja celó nič rodovitna, tedaj je tudi v nogradih treba, da je zemlja nekoliko rodovitna, — vendar sta nograd in vino toliko manj vredna, kolikor bolj je zemlja rodovitna, ali pa nasproti: nograd in vino sta več vredna, ako je zemlja manj rodovitna — ali da rečemo z družimi besedami: naj žlahneje in naj dražje vina se pridelujejo na lahki (manj rodovitni) zemlji, ktera se lahko pregreje in se kmali osuši preobilne moče.

Na Francozkem se vina, ktere naj bolj slové, pridelujejo na kremenini, apnini (soldanu, laporji) ali na pešeni ilovci in tudi na kamnitnem svetu.

Toliko je ležeče na pripravni zemlji, da je mogoče prav dobre vina pridelovati, če tudi terte niso naj boljše in tudi lega kraja ne, le, da grojzdje zamore popolnoma dozoreti. Nograd v Girondi so v tem naj boljša učilnica. Ondi se pridelujejo naj boljše vina v mnogoverstnih legah in iz mnogoterih tertnih plemen. Povsod pa je zemlja takošna, kakor smo gori povedali. Da so vina tukaj posebno dobrega okusa in duha, izvira gotovo le od primerne zemlje. Ni mogoče, da bi tega ne spoznal vsak, kdor je velike nograđe na levem bregu Garone obhódil. Na vsih na kremenini ležečih vinogradih od pervega do zadnega se prideluje tista žlahna kapljica, prijetna in lahka, ktero čisla ves svet, pa vsako vino ima nekaj posebnega dobrega. Če smo pa zemljo natanko preiskavali, smo res našli vselej posebno mešanico gori imenovanih zemelj.

Naj tedaj vsak gospodar, kdor si hoče kak nograd napraviti, si izbere lahko zemljico — to je, takošna, ktero sonce naj lože pregreje, in naj se nikar ne spodtikuje nad tem, da je presuha, zakaj temu se dá lahko pomagati brez škode za dobro vino, kar bomo v daljnem svojem spisu dokazali.

Spodnja zemlja.

Tudi na spodnji zemlji je kakor pri njivah in travnikih tako tudi pri nogradih veliko ležeče, čeravno ne toliko, kakor na poveršni. V Girondi je spodnja zemlja v dobrih nogradih in večkrat v enem nogradu pri vsaki stopnji skor drugačna, pa na poveršni se to ne vidi.

Kar pa stori za nograd poveršna zemlja, to stori tudi spodnja. V ravno tistem kraji se pridelujejo naj boljše vina tam, kjer je spodej lapor, zakaj do tega ima sonce naj več moči. Lapor je pa boljši kakor pesek, ker vlažnost bolj zadržuje brez posebne moče. Če pa je ilovca spodej, se pridela vina več, ker se poleti vlažnost (moča) na takem svetu v pravi primeri zadržuje.

Legakraja.

Pri enaki zemlji in enakih tertnih plemenih je ni boljše lege kakor je lega proti poldnevu. V takih sončnih krajih zori grojzdje veliko lože in hitreje in vino je veliko boljše. Taki kraj pripekajo sončni žarki naj delj časa in kuhajo vino naj boljše. Ker nekatere sloveče vina rastejo na severnih goricah, mislijo nekteri, da sever dela tam dobre vina. To misel pa poderajo vse druge skušnje. Če v nekterih severnih, bolj osojnih krajih rastejo dobre vina, izvira to gotovo odtod, da je zemlja takošna, kakor smo jo gori popisali.

Če je kraj nekoliko sterm (gorica), je to prav dobro za vino, ker se zemlja v steri legi hitreje osuši, potem lože zgreje in grojzdje hitreje zori. Na sredi gorice pa je vino naj boljše, ker sonce ima do tiste naj večjo moč. Na verhu gorice je bolj merzlo kakor pod verhom; tudi vetrovi so ondi silniši, veter pa, če terti terga perje, ji jemlje po odpadlem perji tudi redivne dele.

Pa tudi še na druge okoljšine vinogradov je gledati. Naj huja nadloga so jim pomladanski mrazi. Treba je zvediti, odkod pride pomladanski mraz? Če so gojzdi ali močvirji blizo, so tudi pomladanski mrazi gotovi, ker oni hladé zrak ponoči in odtod rosa in megla in pomladanska zmerzlina. Obilo skušinj pa poterjuje, da v vinogradih, ki so blizo rek, se pridelujejo naj boljše vina; terta potrebuje vlažnosti, da veselo raste; kjer terta nima mokrote, ji manjka potrebnega življeja, zato dosihmal še ni mogoče bilo v suhih in vročih krajih Afrike in Azije tert pomnožiti in dobrih vin pridelovati. Naj boljše vina rastejo pri vodah ali med vodami: tako ob Tisi, Donavi, Labi, Majnu, Rajnu, Mozli, Girondi, Garoni, Ehoni, Marni, Saoni, Ahru, Nahru, Nekarji, Dravi, Muri, Sulmi, Lasnici itd.

(Dalje sledi.)

Gospodarske in živinoznanske novíce.

(Cena živine žlahnega plemena v lanskí parižki razstavi.) Z lansko razstavo mnogoverstnih obertnijskih izdelkov in kmetijskih pridelkov v Parizu je bila sklenjena tudi razstava domače in angležke živine. Mnogo živine, ki je bila za naj lepšo spoznana in s premijami obdarovana, je bila prodana po sledeči ceni: Ena krava iz Devonšira za 2800 frankov (to je, čez 1100 gold. po našem dnarji); naj lepši ovni southdownskega plemena so bili plačani po 2500 frankov (1000 gold.), en junec durhamskega plemena je veljal 3200 frankov (okoli 1300 fl.), tri mesce staro téle herefordshireškega plemena 300 frankov (120 gold.); en petelin in dve puti angležke dorkingskega plemena so veljali 750 frankov (okoli 300 gold.); princu Albertu (možu kraljice angležke) so ponujali za par pišet 1800 frankov (okoli 700 gold.), pa ju ni hotel prodati.

Čudili se bojo nekteri naših braveov nad tako silno visoko ceno in rekli: taki kupci imajo pač dosti dnarja zametovati! Al temu ni tako — cena ta visoka kaže le, koliko je ondašnjim živinorejcom na tem ležeče, da dobé posebno žlahno živino za pleme. Če ravno malo kdo naših živinorejcov bi utegnil plemensko živino tako drago plačati, zamore ta cena vendar vsim našim gospo-

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 19. aprila 1856.

Vodnik vinorejcem *).

(Dalje.)

Od obdelovanja nogradov sploh.

Zemljiše, kjer ima nograd biti, se mora dobro obdelati in za nograd pripraviti. Škoda, da tega ne spozna vsak! Nekteri mislijo, da terta brez stroškov rodi. Enkrat preorjejo pust, nerodoviten, izmolzen svet, potem pa vsadé terte. Pa kako se bojo božice v taki puštinji veselo obnašale! Da bi pač mogli vinorejce od pervega do zadnjega v tem prepričati: kakor je nograd izperva napravljen bil, tak bo vseskozi; na prvem obdelku je naj več ležeče. Izperva slabo napravljen vinograd bo hiral, dokler ga je kaj, in še stroškov ne bo povračal, čeravno jih gospodar ni dosti na-nj obernil.

Naj bi noben gospodar ne pozabil, da se tertam stori za celi čas njih življenja, to je blezo za 50 let, kar se jim stori pervikrat, in da so stroški za obdelovanje potem vsako leto ravno tolikšni na rodovitnem ali nerodovitnem nogradu. Ali ni tedaj pametnejše, da se tersju izperva pripravi rodovitni svet?

Terta se mora obrezovati; brez obrezovanja ne rodi ali pa le slabo. Ako se sama sebi prepusti, ne bo koristila.

Obdelovanje nogradov je tudi neobhodno potrebno, čeravno ne tako kakor obrezovanje; terta, ki je bila vsako leto obrezana, rodi tudi brez obdelane zemlje. Da pa zamore toliko roditi, da ima gospodar dobička kaj od nje, mora zemlja poverh čista in rahla biti. Koliko večkrat se okopuje zemlja, toliko večji je pridelk. To se očitno vidi na nogradih, kateri skupaj leže in so dvakrat, trikrat, štirdo petkrat okopani bili. Zadnje dvoje okopanje pa ne stori toliko kot prvo dvoje, tako da se smé reči: peto okopanje zdá manj kot četerto, četerto manj kot tretje, tretje manj kot drugo, drugo manj kot prvo. Vendar je vsako koristno in potrebno, čeravno eno bolj kot drugo.

Na dvoriših, pri hišah itd. se vidijo pa mnogokrat prav močne terte, ki se nikdar ne okopujejo; kako pa je to? utegne kdo reči. To zastavico rešiti je pač lahko. V teh krajih ima terta prostora dovolj za svoje korenine in one neprenehoma od dežja, kateri spira strehe in zidovje, dobivajo gnoja in živeža dovolj; na zidovji se dela solitar (solitarsko apno), katero živina tako rada liže in tudi rastlinam dobro tekne.

Treba je tudi tertam v nogradih gnojiti, da je pridelk obilniši. (Dalje sledi.)

Rastlina.

Spisal Janez Tušek na Dunaji.

III.

Naredi si bčela, ko hoče med naberati, naj poprej celico, v katero ga spravlja. Ravno tako se moramo mi naj poprej ozirati po prostoru, na ktere ga bomo posadili rastline, preden se hočemo kaj več z njimi pečati.

Pervo vprašanje, na katero odgovoriti moramo, je: So li res rastline žive? in če so, kako se od žival ločijo?

Kamnar zaverta v terdo skalo luknjo, v katero zabije

strelnega praha. V napravljeno pokljino pa vtakne tudi s prahom napolnjeno slamo, na katero natakne tlečo gobo. Goba stlí, strašan grom vstane, in razletí se terda skala okrog. Kamnar zdaj odstreljene ploše s kladvom v roki dela pripravne za svoje namene. Vsi kosi, ki so od kladbove sile zadeti odleteli, so si enaki; nobeden se ne loči od družega. — Kristal v svoji rasti le od zunaj enake dela na-se vleče in tako zmiraj večji prihaja. Neorganske reči so si tedaj v vsih svojih delih enake in se le od zunaj množijo.

Temu pa ni tako pri rastlinah in živalih.

Te svoj živež v se jemljejo, ga v sebi spreminjajo, sebi enačijo in torej od znotraj rastejo. Za vse te dela jim je pa treba posebnih priprav — organov. Kakor ima tesar ali kovač za vsako delo drugačne priprave, ravno tako so ti organi, ki imajo vsak svoje dela, kaj mnogoverstni. Pri organskih stvaréh torej niso vsi deli celemu trupu enaki, ampak mnogoverstne podobe so in lastnosti. Stvari s takimi lastnosti obdarovane pa imenujemo — žive.

Skušajmo zdaj še dobiti gotov razloček med rastlinstvom in živalstvom.

Kaj je rastlina? kaj žival? Pač neumno vprašanje, si misli marsikdo. Kdo ne razloči konja od hrasta, gosence od peresa, katero grize! — Žival ne dobi povsod svojega živeža, torej se giblje; rastlina pa tam pogine, kjer zelení. Žival jemlje jed v usta, katerih rastlina nima. Živali imajo večidel enake ude, toraj enakolično podobo in le v znotranji sestavi skazujejo svojo mnogoverstnost; rastline pa so vse iz večidel enacih delov in nasproti živalim jih od zunaj kinca neizrečena mnogoverstnost, ktera nam tako dopada.

Pa vendar se že dolgo časa pečajo naravoslovci z vprašanji: kaj je rastlina? kaj žival?

Na vprašanje: kakošne lastnosti mora imeti stvar, da jo bomo mogli imenovati žival, je vsak drugače odgovoril. Ta prepir zavolj meje med rastlinskim in živalskim kraljestvom pa tudi ni bil brez sadú. Marsiktero stvar, katero so poprej živaloslovci k sebi potegnili bili, so mogli že dati rastlinoslovcom nazaj. Vojska v teh tamnih in nevarnih krajih še zdaj ni končana in marsiktera živalica bo morebiti še mogla potovati med rastline.

Še le pozno so se prepričali učeni o živalskih lastnostih marsiktere živali, o kateri zdaj nobeden ne dvomi, da bi ne bila res žival. Do srede preteklega stoletja je vsakdo mislil, da hobotnice ali polipi so rastline. Neki zdravnik iz Marsila je pa jel to reč bolj natanko in pazljivo preiskavati in najdel je, da so hobotnice živali, ne rastline. Zdravnik je svojo najdbo naznanil pariški akademii, ktera mu ni hotla nič verjeti. Reaumur si od začetka kar ni upal imena iznajditelja razglasiti, da bi se zdravniku celi svet ne smejal.

Marsikdo si misli: Zares deleč so jo pripravili naravoslovci s svojo učenostjo, ker zdaj še tega ne vedó, kako se drevesa in trave od bikov in oslov razločijo!

Al počasi sodimo! Kmali bomo vidili, kako se je zgrudil v nič vsak razloček med rastlinstvom in živalstvom, ko so jeli naravoslovci bolj pazljivo in natanko preiskavati.

Vsaka žival ima usta, katerih rastlina nima.

Ta razloček je imel toliko časa veljavo, da so dobili živali, ktere se gibljejo in za luč in tamo niso neobčutljive,

*) Po francozkem.